

УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКІ МІЖМОВНІ ОМОНІМИ З ВІДНОШЕННЯМ СЕМАНТИЧНОГО ВКЛЮЧЕННЯ

Щербина Дмитро Вікторович,
*аспірант кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного
університету
dmytro.shcherbyna@kdpu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-7104-9261*

Мета цієї статті – дослідження семантичних особливостей українсько-білоруських міжмовних омонімів із відношенням семантичного включення. **Методи:** теоретичний метод (формулювання дефініції поняття «міжмовні омоніми»), компонентний аналіз (розщеплення значень слів на окремі семи залежно від диференційних ознак), зіставний метод у поєднанні з методами математичної теорії множин (добір, класифікація і систематизація фактичного матеріалу), структурно-семантичний метод (визначення різновиду семантичної трансформації міжмовних омонімів), описовий метод (опис семантичних особливостей дібраних українсько-білоруських омонімів). **Результати.** У ході дослідження з'ясовано, що українсько-білоруські міжмовні омоніми-дієслова з відношенням семантичного включення найчастіше називають різноманітні дії (фізичні та емоційні), рідше – стан чи перехід з одного стану в інший. Непохідна іменникова омонімічна лексика, охоплена семантичним включенням, описує здебільшого предмети, їхні складники, речовини та місця. Багатозначність іменників на позначення істот спричинена поєднанням в одному слові кількох сем або розвитком переносних значень. Іменники, твірні для дієслів чи похідні від них, називають переважно стан, наслідок дії, процес або предмет. Співвіднесені омонімічні прикметники, пов'язані семантичним включенням, головню окреслюють зовнішні та внутрішні характеристики. Прислівники, утворені від прикметників, зазвичай теж зберігають відношення семантичного включення й утворюють омонімічні пари. **Висновки.** Отже, проаналізувавши значеннєві особливості українсько-білоруських міжмовних омонімів, охоплених семантичним включенням, можемо констатувати, що воно виникає внаслідок асиметричного розвитку семантичної структури етимологічно споріднених слів і спостерігається в тих випадках, коли український моносемант відповідає білоруському полісемантові, білоруський моносемант відповідає українському полісемантові, зіставлені полісеманти різняться кількістю лексико-семантичних варіантів та переносних значень, а також коли одна з лексем має ширше значення або значення однієї з них видове, а другої – родове (за умови, що лексема з вужчим чи видовим значенням не має інших, притаманних тільки їй, сем).

Ключові слова: міжмовна омонімія, семантичне включення, українська мова, білоруська мова.

UKRAINIAN AND BELARUSIAN INTERLINGUAL HOMONYMS WITH THE RELATION OF SEMANTIC INCLUSION

Shcherbyna Dmytro Viktorovich,

*Postgraduate Student at the Department of the Ukrainian
Language*

Kyryvi Rih State Pedagogical University

dmytro.shcherbyna@kdpu.edu.ua

orcid.org/0000-0002-7104-9261

The **purpose** of this article is to study the semantic features of Ukrainian and Belarusian interlingual homonyms with the relation of semantic inclusion. **Methods:** theoretical method (definition of interlingual homonyms), component analysis (splitting of word meanings into separate semes, depending on differential features), contrastive method in combination with methods of mathematical set theory (selection, classification and systematization of factual material), structural-semantic method (determining of the type of semantic transformation of interlingual homonyms), descriptive method (description of the semantic features of selected Ukrainian and Belarusian homonyms). **Results.** In the course of the research, it was found out that Ukrainian and Belarusian interlingual verb homonyms with the relation of semantic inclusion most often denote various actions (physical, emotional), less often, they express a state or a transition from one state to another. Non-derivative noun homonyms, covered by semantic inclusion, describes mostly objects, their components, substances and places. The polysemy of nouns denoting beings is caused by the combination of several semes in one word or the development of figurative meanings. Nouns that form verbs or derive from them principally describe a state, a consequence of an action, a process or an object. Correlated homonymous adjectives connected by semantic inclusion mainly describe external and internal characteristics. Adverbs derived from adjectives usually also retain the relation of semantic inclusion and form homonymous pairs. **Conclusions.** Having analyzed the semantic features of Ukrainian and Belarusian interlingual homonyms characterized by semantic inclusion, we can state that it arises as a result of the asymmetric development of the semantic structure of etymologically related words and is observed in cases when either Ukrainian monosemantic word corresponds to Belarusian polysemantic one, or Belarusian monosemantic word corresponds to Ukrainian polysemantic one, so compared polysemantic words differ in number of lexical-semantic variants and figurative meanings, as well as when one of the lexemes has a broader meaning, or the meaning of one of them is specific and the meaning of the other is generic (provided that the lexeme with a narrower or specific meaning does not have others semes inherent only to it).

Key words: interlingual homonymy, semantic inclusion, Ukrainian language, Belarusian language.

1. Вступ

Міжмовні контакти, чимраз активніші в умовах глобалізації інформаційно-комунікативних процесів, сприяють, з одного боку, взаємному збагаченню контактних мов, а з іншого – породжують небажану інтерференцію, яка виявляється в порушенні норм однієї мови під впливом іншої. Серед головних чинників такої інтерференції – явище міжмовної омонімії. Міжмовні омоніми подеколи ускладнюють спілкування і становлять труднощі під час упорядкування словників та перекладу, а також у навчанні іноземних мов. Помилковий вибір відповідника у процесі комунікації може призвести до зміни стилістичного забарвлення й викривлення семантики всієї фрази. Насамперед це стосується близькоспоріднених мов (зокрема, слов'янських), які характеризуються спільністю коренів, афіксів, однотипними структурами слів, речень, системою регулярних звукових відповідностей та ідентичними морфонологічними чергуваннями, тож науковий інтерес до цієї проблеми дедалі зростає.

Вагомий внесок у вивчення міжмовних омонімів зробили О. Лабенко, П.Х. Чамісо-Домінгес, М.Л. Рока-Варела та інші лінгвісти. За останні п'ятнадцять років з'явилось чимало наукових і практичних праць, присвячених слов'янській міжмовній омонімії та паронімії: українсько-польській (І. Кононенко, О. Співак, Г. Чуба), українсько-словацькій (М. Чижмарова,

А. Яшкова), українсько-чеській (А. Турчина), білорусько-польській (Р. Калета), польсько-російській (К. Рутковський), польсько-сербській (М. Костич-Голубичич), словацько-російській (Т. Григорянова, Л. Гаярський), хорватсько-словацькій (М. Грчевич). Проте в україністиці досі немає комплексного аналізу українсько-білоруських міжмовних омонімів, що й визначило **актуальність** нашої розвідки.

Метою статті є дослідження семантичних особливостей українсько-білоруських міжмовних омонімів із відношенням семантичного включення. Досягненню цієї мети підпорядковано такі завдання: з'ясувати сутність явища міжмовної омонімії; окреслити типи семантичних відношень між омонімічними відповідниками порівнюваних мовних систем; дібрати з тлумачних словників української та білоруської мов фактичний матеріал, який відповідає семантичному включенню; проаналізувати значеннєву специфіку дібраного матеріалу.

2. Теоретичне підґрунтя і джерельна база дослідження

Під міжмовними омонімами ми розуміємо різномовні слова, які збігаються формою усно, на письмі чи в межах регулярних відповідностей (фонетичних, графічних, орфографічних, акцентологічних, морфемно-словотвірних), наявних між порівнюваними мовними системами, і цілком або частково різняться змістом (Щербина, 2020: 100).

Як зазначають П.Х. Чамісо-Домінгес (Chamizo Domínguez, 2009: 1114–1118) і М.Л. Рока-Варела (Roca-Varela, 2015: 36), усе різноманіття семантичних відношень на лексичному рівні між омонімічними відповідниками порівнюваних мовних систем можна звести до трьох типів:

- семантичне виключення (повна семантична розбіжність, коли співвіднесені лексеми мають зовсім різне, часом навіть протилежне значення);
- семантичний перетин (часткова семантична розбіжність, коли лексеми зіставлюваних мов мають принаймні одне спільне і щонайменше одне відмінне значення);
- семантичне включення (часткова семантична розбіжність, коли лексема однієї мови має ширше або вужче значення, ніж її аналог у другій мові).

Джерельною базою нашого дослідження слугують українсько-білоруські омонімічні опозиції, охоплені відношенням семантичного включення й виявлені порівнянням семантичних структур лексем, узятих зі словника української мови в 11 томах (СУМ11, 1970–1980), словника української мови у 20 томах (СУМ20, 2010–2022) і тлумачного словника білоруської мови у 5 томах (6 книгах) (ТСБМ, 1977–1984).

Українсько-білоруські міжмовні омоніми з відношенням семантичного включення можна умовно поділити на кілька **груп**, які ми розглянемо докладніше.

3. Випадки, коли український моносемант співвідноситься з білоруським полісемантом

Дієслова цієї підгрупи називають як фізичні, так і емоційні дії: укр. **налига́ти** [док.] ‘нақи-нути, мотузку, ремінь та ін. на роги або щипу худобі // зв’язати когось¹’ і біл. **налыга́ць** [док.] ‘1) зв’язати, з’єднати, мотузкою, ременем тощо; 2) [розм.] нанизати; 3) наловити за допомогою аркана’, укр. **глумі́тися** [недок.] ‘зле висміювати, ображати, знущатися’ і біл. **глумі́цца** [недок., розм.] ‘1) марнуватися, нищитися, псуватися; 2) знущатися, насміхатися’.

Серед українських іменників-моносемантів, що відповідають білоруським полісемантам, чимало назв істот. Багатозначність білоруських відповідників у таких парах зумовлена:

- поєднанням в одному слові кількох сем: укр. **посудник** [ч.] ‘робітник, що миє посуд’ і біл. **пасуднік** [ч.] ‘1) полиця, шафа для посуду; 2) робітник, що миє посуд’;
- розвитком переносних значень: укр. **бусел** [ч.] ‘дедека, чорногуз’ і біл. **бусел** [ч.] ‘1) дедєка, чорногуз; 2) [перен., розм.] висока пляшка горілки’.

Іменники цієї підгрупи, які називають неістоту, мають найрізноманітніші значення – конкретні й абстрактні: укр. **бриль** [ч.] ‘капелюх’ і біл. **брыль** [ч.] ‘1) капелюх; 2) козирок

¹ Тут і далі різними типами ліній у межах пари міжмовних омонімів підкреслено співвіднесені семи.

головного убору // [перен.] піддашся над входом’, укр. **дихавіця** [ж., діал.] ‘яду́ха, а́стма’ і біл. **ды́хавіца** [ж.] ‘1) яду́ха, а́стма; 2) западина в нижній передній частині грудної клітки’, укр. **імпет** [ч., заст.] ‘сильний на́тиск, раптовий порив; сила’ і біл. **імпа́т** [ч.] ‘1) розгі́н, рвуч-кість, нава́льність // гарячий порив, запал; 2) [діал.] запах, дух’.

Іменники, твірні для дієслів чи похідні від них, називають переважно стан, наслідок дії або саму дію: укр. **глум** [ч.] ‘дія за знач. **глумі́тися**’ і біл. **глум** [ч.] ‘1) дія за знач. **глумі́ць** {марнувати, нищити, псувати}; 2) дія за знач. **глумі́цца** {марнуватися, нищитися, псуватися}; 3) дія за знач. **глумі́цца** {глумитися}; 4) щось змарноване, зіпсоване’, укр. **заду́ма** [ж.] ‘ста́н того, хто загли́бився в думки, розду́ми’ і біл. **заду́ма** [ж.] ‘1) щось задумане; намір, план; 2) головна думка, ідея художнього твору; 3) ста́н того, хто заду́мався; задумли́вість’.

Серед українських прикметників-моносемантів, співвіднесених із білоруськими полісемантами, переважають слова, утворені від дієслів та віддієслівних іменників: укр. **видатний** ‘який ви́різняється серед інших надзвичайними рисами, якостями, особливостями’ і біл. **выда́тны** ‘1) я́кий ви́різняється серед інших; широ́ковідомий; 2) незвичайний, винятковий // знаменний; 3) дуже добрий; відмінний’, укр. **складаний** ‘який можна складати завдяки рухомому поєднанню частин’ і біл. **склада́ны** ‘1) який складається з кількох частин, елементів; 2) який становить систему багатьох взаємозв’язаних частин // хитромудрий, вигадливий своєю формою, будовою; 3) який характеризується сукупністю взаємозв’язаних явищ, відношень, ознак та ін.; 4) який поєднує у собі різноманітні, часто суперечливі особливості, риси (про людину, її вдачу тощо); 5) важкий для розуміння, розв’язання, здійснення; 6) я́кий можна скла́дати завдяки рухомому поєднанню частин’.

Пряме значення українського прикметника **драпі́жний** [розм.] ‘сповнений бажа́ння захо́пити щось, оволодіти чимсь’, як, до речі, й похідного від нього іменника **драпе́жник** {хижак}, є в білоруській мові переносним: **драпе́жны** ‘1) який живиться іншими тваринами (про звірів, птахів та ін.); хижий; 2) [перен.] сповнений бажа́ння захо́пити щось, оволодіти чимсь’.

4. Випадки, коли білоруський моносемант співвідноситься з українським полісемантом

Дієслова цієї групи також називають головно найрізноманітніші дії: біл. **выма́віць** [док.] ‘переда́ти го́лосом, зву́ки, слова́ своєї́ або чужо́ї мо́ви’ і укр. **ві́мовити** [док.] ‘1) пере́дати го́лосом, зву́ки, слова́ своєї́ або чужо́ї мо́ви; 2) сказати, промовити // висловити думку, враження, почуття; 3) [розм.] випрохати // домовляючись, домогтися вигоди; 4) [діал.] дорікнути; 5) [діал.] відмовити’, біл. **мілава́цца** [недок.] ‘виявля́ти вза́ємну до́бов, пе́ститися, обі́йма́тися’ і укр. **милува́тися** [недок.] ‘1) пе́стити одне́ одного́, виявля́ючи вза́ємне коха́ння, ніж-ні́сть; 2) дивитися на кого-, що-небудь, відчуваючи приємність; любитися // захоплюватися чимсь; 3) мати втіху від певного заняття’.

Полісемічність українських іменників на позначення істоти, співвіднесених із білоруськими моносемантами, спричинена здебільшого поєднанням у слові кількох самостійних сем: біл. **баху́р** [ч., діал.] ‘хло́пчик; дити́на’ і укр. **ба́хур** [ч.] ‘1) [лайл.] розпусник; залицяль-ник, полюбовник; 2) [зневажл.] позашлюбна дитина; байстрюк; 3) [діал.] хло́пчик; дити́на’; біл. **аднале́так** [ч.] ‘однорі́чна росли́на, твари́на’ і укр. **однолі́ток** [ч.] ‘1) ровесник; 2) одно-рі́чна росли́на, твари́на’.

Білоруські іменники цієї групи, які окреслюють неістоту, переважно мають значення:

– предметності: біл. **заву́шніца** [ж.] ‘прикра́са у ви́гляді кі́льця, дармови́са та ін., що при-крі́плюються до мо́чки ву́ха; сере́жка’ і укр. **заву́шни́ця** [ж.] ‘1) запалення завушних залоз; 2) [діал.] сере́жка’, біл. **саро́чка** [ж.] ‘чо́ловічий (ве́рхній і спі́дній) або жі́ночий (спі́дній) одяг для ве́рхньої ча́стини ті́ла’ і укр. **соро́чка** [ж.] ‘1) жі́ноча або дитяча на́тільна бі́лизна // жі́ночий одяг, що його но́сять по́верх бі́лизни; 2) чо́ловіча на́тільна бі́лизна або одяг, що їх но́сять по́верх бі́лизни // старовинне захисне військове спорядження, виготовлене з дроту, сталі та ін. на зра-зок цього одягу; 3) захисна оболонка’, біл. **хмы́з** [ч.] ‘ку́ці, зарос́ті мо́лодих дере́в; хми́зняк’ і укр. **хмиз** [ч.] ‘1) невелике тонке гілля, відділене від дерева; 2) [рідко] дрі́бні зарос́ті; хми́зняк’;

– місця: біл. **гайнó** [с., діал.] ‘дігво’ і укр. **гайнó** [с., розм.] ‘1) гній, кал; 2) безладдя; 3) дігво’, біл. **сухадóл** [ч.] ‘безводна долина, яку зволожують тільки дощові та снігові води’ і укр. **суходіл** [ч.] ‘1) безводна долина, яку зволожують тільки дощові та снігові води; 2) материк, суша’;

– речовинності: біл. **живі́ца** [ж.] ‘рідка прозора смола, що витікає зі стовбурів хвойних дерев’ і укр. **живі́ця** [ж.] ‘1) густа прозора рідина, що витікає зі стовбура хвойного дерева і складається зі скипидару та смоляних кислот; 2) [жарт.] горілка’; біл. **лúда** [ж.] ‘сплав олова зі свинцем, яким покривають металеві вироби; полуда’ і укр. **лúда** [ж.] ‘1) більмо; 2) шар олова або олов’яно-свинцевого сплаву, яким покривають металеві вироби; полуда; 2) [діал.] омана, брехня; 3) [іст.] верхній одяг, шати’.

Часом в іменникових омонімічних парах українські полісеманти можуть називати негативну подію: біл. **пéня** [ж.] ‘штраф за невиконання або прострочення зобов’язань’ і укр. **пеня́** [ж.] ‘1) штраф за невиконання або прострочення зобов’язань // [заст.] взагалі штраф; 2) [заст.] ремство, скарга; 3) [заст.] біда, горе’, біл. **хáлена** [ж., розм.] ‘погода зі снігом та дощем; мокрий сніг’ і укр. **хáлена** [ж.] ‘1) якась несподівана, прикра подія; біда, нещастя, неприємність; 2) [заст.] негода’.

Серед пар віддієслівних іменників домінують ті, у яких білоруський моносемант називає стан або наслідок дії: біл. **вýлівак** [ч.] ‘яйце, знесеңе без щқаралупи’ і укр. **вiливoк** [ч.] ‘1) яйце, знесеңе без щқаралупи; 2) [спец.] вилитий із металу напівфабрикат’, біл. **запалéнне** [с.] ‘хвороба, яка супроводиться підвищенням температури, припухлістю, почервонінням ураженої частини тіла’ і укр. **запáлення** [с.] ‘1) дія за знач. **запалити**; 2) [спец.] пристрій, що викликає спалах горючої суміші у двигунах внутрішнього згоряння; запалювання; 3) [мед.] хвороба, яка супроводиться температурою, припухлістю, почервонінням, болем уражених органів або частин тіла’.

Омонімічні прикметники цієї групи описують здебільшого внутрішні або зовнішні ознаки: біл. **багністы** ‘з багніщами; болотистий’ і укр. **багністий** ‘1) з багніщами; болотистий, грязький; 2) укритий грязюкою; грязький’, біл. **чапурны́** [розм.] ‘прибраній, прикращений, прихорощений’ і укр. **чепурній** ‘1) який відзначається чистотою, акуратністю, охайністю; 2) який завжди стежить за чистотою житла, за своїм зовнішнім виглядом і т. ін. // який свідчить про акуратність, охайність кого-небудь’.

Прислівники, утворені від таких прикметників, також найчастіше вступають у зв’язки міжмовної омонімії: біл. **чапúрна** і укр. **чепúрно**.

5. Випадки, коли зіставлені полісеманти різняться кількістю лексико-семантичних варіантів та переносних значень

Дієслова цієї групи означають як дію: укр. **обігна́ти** [док.] ‘1) випередити, перегнати; 2) [перен.] досягти більших успіхів, кращих результатів порівняно з іншими; 3) [перен.] розвинутися, вирости швидше, ніж інші; 4) [розм.] не підпустити, відігнати’ і біл. **абагна́ць** [док.] ‘1) випередити, перегнати; 2) вирости більшим, вищим за кого-що-небудь; 3) [перен.] досягти більших успіхів порівняно з іншими; 4) зігнати, відігнати; 5) за допомогою підгортальника обсіпати землею рядки картоплі, буряків тощо; 6) здерти, злупити’, так і стан чи перехід з одного стану в інший: укр. **вiлюдніти** [док., розм.] ‘1) змужніти, подорослішати // стати гарнішим // поправитися, докращати; 2) [перен.] навчитися правил поведінки, стати вихованим; 3) знелюдніти’ і біл. **вýлюднець** [док.] ‘1) стати рослим, гарним, фізично розвинутим; 2) [перен.] стати вихованим’.

Непохідна іменникова лексика тут репрезентована здебільшого назвами:

– предметів та їхніх частин: укр. **крі́сло** [с.] ‘1) різновид широкого, переважно м’якого стільця з бильцями та зручною спинкою; фотель; 2) [діал.] стілець; 3) [перен.] місце роботи, посада’ і біл. **крэ́сла** [с.] ‘1) стілець; 2) широкий предмет меблів для сидіння з бильцями та зручною

спинкою; фотель; 3) [перен.] місце роботи, посада; 4) вставка в штанях у формі клинців’, укр. ствол [ч.] ‘1) частина вогнепальної зброї у вигляді труби, через яку проходить, дістаючи напрям польоту, куля або снаряд; 2) [гірн.] вертикальна або похила частина шахти, яка має вихід на поверхню; 3) [розм.] предмет, пристрій, що має форму прямої труби’ і біл. ствол [ч.] ‘1) надземна частина дерева, яка тримає на собі гілки та листя; 2) в архітектурі – основна частина колони між базою і капітеллю; 3) частина вогнепальної зброї у вигляді труби, через яку проходить, дістаючи напрям польоту, куля або снаряд; 4) [гірн.] вертикальна або похила частина шахти, яка має вихід на поверхню; 5) предмет, пристрій, що має форму труби; 6) орган або тканинний утвір в організмі, які мають вигляд трубки’;

– матеріалу: укр. бібула [ж., заст.] ‘1) обгортковий папір; 2) промокальний папір’ і біл. бібула [ж.] ‘1) промокальний папір; 2) папір для оздоблення чи обгортання; 3) [розм.] нелегальне видання’;

– місця: укр. лазня [ж.] ‘1) приміщення, де паряться і миються; 2) миття в такому приміщенні’ і біл. лазня [ж.] ‘1) приміщення, де миються і паряться; 2) [розм.] миття в такому приміщенні; 3) [перен., розм.] прочухан, сувора догана’.

Трапляються серед непохідних іменників і ті, що можуть окреслювати істоту: укр. шкóда [ж.] ‘1) втра́ти, зби́тки // людські жертви // щось зіпсоване, ушкоджене, знівечене // [рідко] нещастя, біда; 2) посіви, трави, що їх знищують тварини, завдаючи збитків; 3) [розм.] пустун; 4) [розм.] негативний вчинок або злочин: вина’ і біл. шкóда [ж.] ‘1) пошкодження, збитки, втра́ти; 2) поганий, небезпечний вчинок, дія: щось небезпечно своїми наслідками; 3) збитки, завдані худобою: спаш’.

Віддієслівні іменники цієї підгрупи найчастіше описують процеси, стани, наслідки дії, намір діяти, а також предмети: укр. за́мах [ч.] ‘1) спроба насильно відібрати щось, незаконним шляхом привласнити, захопити щось, позбавити чогось // спроба вбити когось; 2) спроба, намір зробити, створити щось; 3) [рідко] змах; 4) розмах, розгін // поводження’ і біл. зама́х [ч.] ‘1) підняття або відведення змахом (руки чи якогось предмета) для удару; 2) намір зробити щось велике, тяжке, важливе; 3) спроба незаконно захопити щось, позбавити чогось’, укр. оса́дка [ж.] ‘1) [мор.] глибина занурення судна в воду; 2) [спец.] зменшення довжини, висоти і збільшення поперечника заготовки металевого виробу за допомогою кування’ і біл. аса́дка [ж.] ‘1) дія за знач. асяда́ць – асе́сці {знижуватися/знизитися, ущільнившись, злежавшись}; 2) дія і стан за знач. аса́дзіць {закріпити, надіти // завести в оправу // поставити коробку у віконний, дверний проріз}; 3) [спец.] глибина занурення судна у воду; 4) [спец.] кувальна операція, внаслідок якої збільшується товщина заготовки коштом її висоти; 5) держак у деяких інструментах; колодка; 6) рамка; 7) письмовий прилад у вигляді палички, стрижня, куди вставляється перо; ручка’, укр. підно́с [ч.] ‘1) дія за знач. піднесі́ти; 2) плоский посуд для перенесення страв: таця; 3) [заст.] подарунок, хабар’ і біл. па́дно́с [ч.] ‘1) дія за знач. па́днё́сці {піднести}; 2) плоский посуд для перенесення страв’.

Співвіднесені омонімічні прикметники-полісеманти переважно називають зовнішні та внутрішні характеристики: укр. зго́дний ‘1) який дає, виявляє згоду; 2) який має однакові з кимсь погляди, дотримується того самого способу дії; солідарний із кимсь’ і біл. зго́дны ‘1) який виявляє, дає згоду; 2) який дотримується з кимсь однієї думки, одних поглядів; солідарний із кимсь; 3) який збігається з кимсь; однаковий; 4) дружний, одностайний; 5) узгоджений, злагоджений; 6) зграйний, гармонійний (про музику, співи)’, укр. мі́цний ‘1) який важко піддається руйнуванню, псуванню; 2) фізично витривалий, сильний, дужий // який має велику силу або свідчить про неї (про частини організму людини або тварини); 3) значний ступенем вияву силою, величиною // звучний, сильний (про голос); 4) [перен.] духовно сильний; непохитний; 5) певний, твердий, надійний // глибокий (про почуття, сон тощо); 6) який діє з великою силою // який робиться з великою силою; 7) який містить у собі велику кількість розчинених речовин; насичений // з великою концентрацією активних речовин // різкий, терпкий (запах, а також те,

що має такий запах); 8) [розм.] з великим достатком; заможний' і біл. **мо́цны** '1) я́кий ва́жко порвати, розбити, зламати, тощо; тривкий; 2) **здоровий, сильний, дужий** // **який має велику силу або свідчить про неї** (про частини організму людини або тварини); 3) **який робиться з великою силою** // **який діє з великою силою**; 4) **значний ступенем вияву, силою, величиною** // **гучний**; 5) [перен.] **духовно сильний; непохитний**; 6) **надійний, стійкий** // **глибокий** (про почуття, сон та ін.); 7) **могутній, авторитетний** // **значний впливом, переконливий**; 8) **добре укріплений** // **добре озброєний, численний**; 9) **насичений, концентрований, нерозведений** // **з великою кількістю градусів** // **різкий, гострий**; 10) [розм.] з великим достатком; багатий, заможний; 11) [перен.] **досвідчений, добре обізнаний**'.

Відприкметникові прислівники цієї групи зазвичай зберігають усі значення, притаманні твірному слову, і теж становлять омонімічні пари: укр. **мі́цно** і біл. **мо́цна**.

6. Випадки, коли одна з лексем має ширше значення або значення однієї з них видове, а другої – родове

Відношення семантичного включення між такими омонімічними відповідниками виникає за умови, що слово з вужчим чи видовим значенням не має інших, притаманних тільки йому, сем. У цій групі, як свідчить наше дослідження, переважають іменники з конкретними значеннями: укр. **вужа́ка** [ч.] 'збі́льщ. до **вуж** {неотруйна змія середнього розміру родини вужоподібних}' і біл. **вужа́ка** [ж.] '1) [розм.] **загальна назва плазунів із довгим гнучким тілом без ніг; змія, гадина**; 2) [перен.] **лиха, підступна людина; гад**', укр. **інтерна́т** [ч.] '1) **гуртожиток для учнів і студентів навчального закладу**; 2) **закритий навчальний заклад**' і біл. **інтэрна́т** [ч.] '1) **будь-який гуртожиток**; 2) **закритий навчальний заклад**', укр. **кілим** [ч.] '1) **тканий (часом вишиваний або плетений) візерунчастий виріб, яким оздоблюють стіни, вкривають підлогу тощо**; 2) [перен.] **те, що цілком укриває якийсь простір**' і біл. **кілі́м** [ч.] '1) **вовняний безворсний кілим ручної роботи**; 2) [перен.] **те, що цілком укриває якийсь простір**', укр. **ку́холь** [ч.] '1) **велика череп'яна, скляна або металева посудина для пиття з ручкою у формі вушця**; 2) [рідко] **висока округла посудина з вузьким верхом і ручкою**' і біл. **ку́халь** [ч.] 'бокал для пива'.

7. Висновки

Отже, дослідивши значеннєві особливості українсько-білоруських міжмовних омонімів, охоплених семантичним включенням, можемо констатувати, що таке відношення виникає між ними внаслідок асиметричного розвитку семантичної структури етимологічно споріднених слів і спостерігається в тих випадках, коли:

- український моносемант відповідає білоруському полісемантові;
- білоруський моносемант відповідає українському полісемантові;
- зіставлені полісеманти різняться кількістю лексико-семантичних варіантів та переносних значень;
- одна з лексем має ширше значення або значення однієї з них видове, а другої – родове (за умови, що лексема з вужчим чи видовим значенням не має інших, притаманних тільки їй, сем).

Перспективи нашого дослідження вбачаємо в укладанні на основі дібраного фактичного матеріалу словника українсько-білоруських міжмовних омонімів, який стане в пригоді науковцям, викладачам, учителям, перекладачам, усім, хто вивчає українську та білоруську мови і дбає про культуру свого мовлення.

Література:

1. Кононенко І., Співак О. Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів / за ред. І. Кононенко. Київ, 2008. 343 с.
2. Лабенко О. Французько-українська міжмовна омонімія: формальні та структурно-семантичні особливості. *Мовні і концептуальні картини світу* : збірник наукових статей. 2011. Вип. 36. С. 1–6.
3. Словник української мови: в 11 т. / гол. ред. І. Білодід ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. Потебні. Київ, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 19.06.2023).

4. Словник української мови : у 20 т. / гол. наук. ред. В. Русанівський; НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ, 2010–2022. Т. 1–13. URL: <https://sum20ua.com> (дата звернення: 19.06.2023).
5. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. (6 кн.) / гал. рэд. К. Атраховіч (К. Крапіва); АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. Мінск, 1977–1984. URL: <https://www.skarnik.by> (дата звернення: 19.06.2023).
6. Турчина А. Лексична міжмовна омонімія у слов'янських мовах. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2012. Вип. 17. С. 121–126.
7. Чуба Г. Міжмовна омонімія як джерело помилок при вивченні української мови студентами-поляками. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2015. Вип. 11. С. 90–96.
8. Щербина Д. Повні українсько-білоруські міжмовні омоніми. *Філологіка / Philologica* : збірник наукових праць. Кривий Ріг, 2020. Вип. 21. С. 97–112.
9. Chamizo Domínguez P. J. Los falsos amigos desde la perspectiva de la teoría de conjuntos. *Applied Linguistics Now: Understanding Language and Mind / La lingüística aplicada actual: comprendiendo el lenguaje y la mente*. Almería, 2009. P. 1111–1126.
10. Čižmárová M., Jašková A. Ukrajinsko-slovenská homonymia. *Slovník ukrajinsko-slovenských mezijazykových homonymů = Українсько-словацька омонімія*. Словник українсько-словацьких міжмовних омонімів. Prešov, 2013. 273 s.
11. Grčević M. Lažni prijatelji: rječnik hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima = Falošni priatelja: slovník slovensko-chorvatských mezijazykových homonymů. Zagreb, 2020. 149 s.
12. Grigorjanová T., Gajarský L. *Slovník rusko-slovenských mezijazykových homonymů*. Brno, 2019. 127 s.
13. Kaleta R. *Białorusko-polska homonimia międzyjęzykowa*. Warszawa, 2014. 172 s.
14. Костиш-Голубичиш М. Інтерфериражує лексема у польсько-српским језичким контактима : докторска дисертација, одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Београд, 2016. 292 с.
15. Roca-Varela M.L. False Friends in Learner Corpora : A corpus-based study of English false friends in the written and spoken production of Spanish learners. Bern, 2015. 348 p.
16. Rutkowski K. Polsko-rosyjskie homonimy i paronimy międzyjęzykowe – propozycja klasyfikacji. *Studia Wschodniosłowiańskie*. 2012. T. 12. S. 305–319.

References:

1. Kononenko, I., & Spivak O. (2008). *Ukrainian-Polish Dictionary of Interlingual Homonyms and Paronyms*. I. Kononenko (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].
2. Labenko, O. (2011). Frantsuzko-ukrainska mizhmovna omonimiiia: formalni ta strukturno-semantychni osoblyvosti [French-Ukrainian Interlingual Homonymy: Formal and Structural-Semantic Features]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. 36, 1–6 [in Ukrainian].
3. Bilodid, I. (Ed.). (1970–1980). *Slovník ukrajskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian Language]. (Vols. 1–11). Kyiv. Retrieved from: <http://sum.in.ua> [in Ukrainian].
4. Rusanivskiy, V. (Ed.). (2010–2022). *Slovník ukrajskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian Language]. (Vols. 1–13). Kyiv. Retrieved from: <https://sum20ua.com> [in Ukrainian].
5. Atrachovič, K. (Ed.). (1977–1984). *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы* [Dictionary of the Belarusian Language]. (Vols. 1–5). Minsk. Retrieved from: <https://www.skarnik.by> [in Belarusian].
6. Turchyna, A. (2012). Leksychna mizhmovna omonimiiia u slovianskykh movakh [Lexical Interlingual Homonymy in Slavic Languages]. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur*, 17, 121–126 [in Ukrainian].
7. Chuba, H. (2015). Mizhmovna omonimiiia yak dzherelo pomylok pry vyvchenni ukrajskoi movy studentamy-poliakamy [Interlingual Homonymy As a Source of Errors at Study of the Ukrainian Language by Polish Students]. *Teoriiia i praktyka vykladannia ukrajskoi movy yak inozemnoi*, 11, 90–96 [in Ukrainian].
8. Shcherbyna, D. (2020). Povni ukrajsko-biloruski mizhmovni omonimy [Full Ukrainian-Belarusian Interlingual Homonyms]. *Filolohika / Philologica*, 21, 97–112 [in Ukrainian].
9. Chamizo Domínguez, P. J. (2009). Los falsos amigos desde la perspectiva de la teoría de conjuntos [False Friends from the Perspective of Set Theory]. In *Applied Linguistics Now: Understanding Language and Mind / La lingüística aplicada actual: comprendiendo el lenguaje y la mente*, (pp. 1111–1126). Almería [in Spanish].
10. Čižmárová, M., & Jašková, A. (2013). Ukrajinsko-slovenská homonymia. *Slovník ukrajinsko-slovenských mezijazykových homonymů = Ukrainian-Slovak omonimiiia*. *Slovník ukrajinsko-slovatskykh mizhmovnykh omonimiv* [Ukrainian-Slovak Homonymy. Dictionary of Ukrainian-Slovak Interlingual Homonyms]. Prešov [in Slovak].

11. Grčević, M. (2020). Lažni prijatelji: rječnik hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima = Falošni priatelja: slovník slovensko-chorvatských medzijazykových homonym [False friends: Dictionary of Croatian-Slovak Interlingual Homonyms]. Zagreb [in Croatian].
12. Grigorjanová, T., & Gajarský L. (2019). Slovník rusko-slovenských medzijazykových homonym [Dictionary of Russian-Slovak Interlingual Homonyms]. Brno [in Slovak].
13. Kaleta, R. (2014). Białorusko-polska homonimia międzyjęzykowa [Belarusian-Polish Interlingual Homonymy]. Warszawa [in Polish].
14. Kostić-Golubičić, M. (2016). Interferirajuće lekseme u poljsko-srpskim jezičkim kontaktima [Interfering Lexemes in Polish-Serbian Language Contacts]. Doctor's thesis. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu [in Serbian].
15. Roca-Varela, M.L. (2015). False Friends in Learner Corpora. Bern [in English].
16. Rutkowski, K. (2012). Polsko-rosyjskie homonimy i paronimy międzyjęzykowe – propozycja klasyfikacji [The Polish-Russian Interlingual Homonyms and Paronyms: Classification Proposal]. Studia Wschodnio-słowiańskie. Vol. 12, 305–319.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2023
The article was received 26 June 2023